

Jens Bruun
Christian Lindtner
Peter Boile Nielsen

Tekster til
livsanskuelser,
religion
redigeret af
Asger Sørense

Buddhismen

Tanker og livsformer

4. oplag

Gyldendal

Den ældste buddhisme

2

Det 6. årh. f.Kr. var religionsstifternes århundrede: i det levede Konfutse, Laotse, Siddhārtha Gotama, som vi kender som Buddha, jainismens grundlægger Mahāvīra, Zarathustra, den navnløse jødiske profet, der i dag gælder som „Deuteroesajas“ og den græske filosof og profet Pythagoras. Den blotte optælling af det 6. årh.s giganter er en tilstrækkelig begrundelse for, at dette århundrede i religionshistorien fremhæves særskilt som Aksetiden.

*Arnold
J. Toynbee:
Aksetiden*

At den næsten samtidige optræden af mindst et halvt dusin religiøse genier i forskellige kulturområder, som strakte sig fra den ene ende af den dengang beboede verden til den anden, falder netop i denne tidsalder, er en ubestridelig historisk kendsgerning. Hvad har frembragt denne kendsgerning? Var denne koncentration af store ånder et tilfældigt tidsmæssigt sammenfald? Eller har disse mennesker – hver for sig i sit hjemland – fundet den for dem gunstige lejlighed samtidigt, fordi store verdensomspændende fremskridt var blevet mulige netop i det 6. årh., takket være en historisk udvikling, som omfattede hele den beboede verden? Analysen af den historiske situation på tærsklen til Aksetiden tyder på, at her var det ikke tilfældighedernes spil, der rådede.

Betragter man den umiddelbart forudgående periode, altså det 8. og 7. årh. f.Kr., så kan man slå fast, at menneskene i alle dele af den beboede verden netop på denne tid uafsladeligt var udsat for de største trængsler. I Kina, Indien, Sydvestasien, Ægypten og den hellenske verden tog krigene til mellem staterne, og torværedes de ødelæggelser, som krigene forårsagede. I den kinesiske verden gik kampen mellem de rivaliserende stater mod sit højdepunkt. Den assyriske imperialisme udpinte Sydvestasien og Ægypten. Også i Grækenland og Indien krævede krigene mellem

staterne stadig større ofre. I året 586 blev kongeriget Juda tilintetgjort og befolkningsseliten ført i fangenskab; i året 510 (eller omkring dette tidspunkt) hjemfaldt den græske koloni i Italien, bystaten Sybaris, til skånselsløs odelægelse. Hvis det er rigtigt, at man, som den atheniensiske digter Aischylos fra det 5. årh. mente, lærer gennem lidelse, må menneskene allerede omkring det 6. årh. have samlet en betragtelig mængde lærestof; men netop dette bod denne epokes religiøse genier en usædvanlig gunstig baggrund for deres forkyndelse.

Også de store genier behøver et egnet miljø, hvis deres arbejde skal bære frugt. Negativt lader denne sandhed sig illustrere ved eksemplet Echnaton, som var et fremragende religiøst geni, men som – det ser vi i dag – blev født for tidligt. Den antagelse, at hyppigheden af geniers forekomst – også de allerstørste – skulle variere mærkbart fra epoke til epoke og fra land til land, savner holdepunkter. Før og efter det 6. årh. f.Kr. kan der have været lige så mange religiøse genier som i selve det 6. årh. – og måske lige så gigantiske. Hvorfor de uudslukkelige spor af religiøs genialitet var så talrige og så betydende netop i dette århundrede, kan kun de særlige historiske omstændigheder i tiden gøre forståeligt.

Denne betragtning bekræftes, så snart vi udvider det tidsrum, som vort historiske overblik gælder. Lad os endnu en gang sammenfatte de karakteristiske træk ved Aksetiden og de denne umiddelbart foregående århundreder. Forskellige folk blev da fordrevet fra deres fædreland og bragt i berøring med andre, hvorved der var flere karakteristiske udviklingstendenser på spil: forbedring af samfærdselen, udfoldelse af handel og erhverv, byernes vækst, krigsskardernes forøgelse og forværring. Takket være bedre samfærdselsveje kunne handelskaravaner, hære og grupper af tvangsforflyttede tilbagelægge større afstande. Handel og erhverv fik bybefolkningen til at vokse og forøgede dens velstand – på bekostning af det flade land og landbruget. Hærene ruinerede de små byer og tvangsforflyttede deres bedste arbejdskraft til fjerne storbyer. Således voksede Samaria og Jerusalem på bekostning af landdistrikterne i Israel og Juda Rige, og senere igen Kalach på bekostning af Samaria og Babylon på bekostning af Jerusalem.

I Aksetiden og umiddelbart før var disse tendenser virksomme i stort omfang; men de er ikke begrænset til dette

tidsrum og virker siden da uafbrudt videre. Vores egen generation oplever deres rasen med aldrig før sete bredde- og dybdevirkninger. Når vi fra Aksetiden kikker opad strømmen – i stedet for nedad – kan vi følge de samme processer helt tilbage til den tidligste civilisation i hjertet af den daværende verden: den frugtbare halvmåne. Forbedring af samfærdselsårerne, specialisering i handel og erhverv, vandring fra landdistrikterne til byerne, systematisk organisation af krigen: altsammen er det så gammelt som civilisationen. Udbygningen af samfærdselen og den derved muliggjorte sammenstrømmen af teknik og ideer kan have virket som de centrale løftestænger for det nye og have sat civilisationsprocessen i gang . . .

I dette perspektiv kan man tydeligere se grunden til, at der omkring det 6. årh. var en intensiveret efterspørgsel efter nye revolutionære, religiøse ideer og også et tilsvarende udbud. Tidsmæssigt ligger Aksetiden ca. halvvejs mellem de tidligste regionale civilisationers begyndelse og vores tid, hvor menneskeheden på grund af sine egne højeste tekniske præstationer må indse, at den står over for alternativet enten at leve som en stor familie eller ødelægge sig selv. Forfaldets kræfter, hvis samlede vægt menneskeheden i dag aner, havde allerede omkring det 6. årh. f.Kr. ophobet så megen magt og stiftet så meget kaos, at skræk, skuffelse, utilfredshed og ulykke greb om sig i en meget vid omkreds; uimodståeligt voksede længslen efter en livsorden, som skulle være bedre end alt, hvad menneskene indtil da havde oplevet eller drømt om.

Opfindelsen af agerbruget i den yngre stenalder havde bragt et så betydeligt fremskridt med sig og forbedret de tidligere fødesamleres livsvilkår så meget, at plantevækstens biologiske processer, som agerbrugerne havde lært at udnytte til fordel for den menneskelige tilværelse, blev menneskenes vigtigste tilbedelsesobjekter. Senere trådte den yngre stenalderes tekniske landvindinger, blandt hvilke agerbruget indtog førstepladsen, tilbage for en ny struktur af organisatoriske nyskabelser, som åbnede adgangen til civilisationen; tilbedelsen af de guder, som døde og genopstod med vegetationernes vækstkredsløb, blev nu mindre vigtig end tilbedelsen af andre guder, der, som symboler på menneskenes egen kollektive magt, legemliggjorde stater, folk og samfund på det nye kulturtrin. De civilisationer, som dannedes på dette højere trin, omfattede flere stater

og folk og var det mest imponerende, som menneskene indtil da havde frembragt. Men de havde også deres skyggesider: de første to og et halvt årtusinde af civilisationstidsalderen havde været tilstrækkelige for alle de nye samfund til, at menneskene havde fået øjnene op for civilisationens skranker, skrøbeligheder og onder med alle deres kvalfulde følgevirkninger. Denne bitre erfaring jævnedes vejen for profeter, som formåede at samle tilstrækkeligt med mod og fantasi til at holde spejlet op for den overleverede civilisation og gå ud over den på jagt efter nye livsidealer. Deres prædiken vandt gehør, for hvad de klart og veltalende forkyndte, havde deres tilhørere allerede svagt anet.

Sådan så den åndelige og sjælelige atmosfære ud, som de højere religioner kom til live i, og den var det, som gav deres stiftere og organisatorer den moralske autoritet til at proklamere religionens uafhængighed over for ethvert verdsligt samfund og enhver verdslig kultur. Ganske vist var disse proklamationer ikke altid helt træffende. Nogle af de nye højere religioner gik så vidt, at de frigjorde sig fra enhver binding til etniske fællesskaber og områdecivilisationer og vendte sig udelukkende til den opgave at hjælpe alle mennesker i verden til at få et harmonisk forhold til åndens absolutte virkelighed. Andre helligede sig kun delvis denne efter sit væsen universelle mission og kunne ikke overvinde sig til at give afkald på enhver forankring i en særlig civilisation eller i et særligt folk. Men også i de tilfælde, hvor det oprindelige troskabsforhold ikke blev opgivet, virkede svækkelsen af forholdet til det verdslige samfund åndeligt revolutionerende; institutionelt bevirkede forandringen, at der til de menneskelige samfunds slægt kom en ny art. De regionale civilisationer og deres institutioner blev nu underordnet de højere religioners fællesskaber – i kristelig terminologi kirkerne – og alle var de efter deres anlæg og hensigter universelle.

Menneskeheden skylder de højere religioner stor tak. Lykkes det os at undgå selvødelæggelsen, må vi først og fremmest takke den kendsgerning, at de højere religioner i stort omfang har udvidet vores intellektuelle og moralske horisont. Taknemmelighedsgælden er enorm. Men udelukkende at vurdere de højere religioner efter deres bidrag til menneskeslægtens selvopholdelse betyder, at man måler

dem efter deres nytte. Sikkert og vist ville menneskehedens selvudryddelse samtidig betyde slut på de højere religioners jordiske sendelse, altså også slut på disse religioners menneskelige indretninger, som har deres sted på planeten Jorden. Alligevel er menneskeslægtens opretholdelse ikke de højere religioners hovedanliggende. Hvad de først og fremmest stræber efter, er den chance at muliggøre forbindelsen med åndens absolutte realitet for ethvert menneskeligt væsen, som går igennem livet, og at hjælpe det til at leve sådan, at det opnår og fastholder samstemthedens harmoni med det absolutte. Heraf giver sig den målestok, som de højere religioner vil bedømmes efter: Er deres forestillinger om åndens absolutte virkelighed sande, og er den livsførelse, som de foreskriver, den rigtige?

Spændvidden i disse forestillinger rækker fra den buddhistiske vision af åndens absolutte virkelighed som en tilstand af „udslukthed“ (nirvāna), i hvilken alle „liden-skaber er blæst ud“, til den jødiske idé om en Gud, som er den ene sande Gud og verdensaltets herre og alligevel en person, i den forstand ethvert menneske er det. Men et er fælles for dem alle: de er umiddelbare anskuelser af åndens absolutte virkelighed; i dem bliver denne virkelighed ikke formidlet hverken gennem et guddommeliggjort menneskeligt samfunds eller et guddommeliggjort menneskeligt livsopretholdelsesmiddels tilslørende og forvanskende medium, og den opfattes heller ikke som en gud-dom, der er en legemliggørelse af staten, civilisationen, kornet og kvæghjorden. Tilbedelsen af menneskelige næringsmidler eller menneskenes kollektive magt er fra de højere religioners standpunkt ren afgudsdyrkelse, fejlagtig og vildførende identifikation af blotte fænomener med en virkelighed, som i sin sande form ikke kan findes i fænomenerne, men kun bag dem og hinsides dem.

3

Vi har set, at der på Buddhas tid foregik en betydelig vækst i Gangesslettens befolkning, først og fremmest på grund af den forøgede opdyrkning af tidligere skovområder. I de centrale dele af slettelandet var det risdyrkning, som dominerede, men ud fra päliteksterne ses det klart, at man også dyrkede en række andre afgrøder og frugter. Virkningen af

*Trevor Ling:
Individualismens
opkomst*

den forøgede befolkning*mængde* blev en let forøgelse også i befolkning*tæthed* over hele området, dog med bratte tæthedsstigninger i byerne på sletten.

Vi har også set, at der i byerne var betragtelige forskelle i erhverv med en ganske vidtdreven grad af specialisering. Dette skyldtes delvis behovene hos det kongelige hof, som enhver af de store byer havde eller havde haft på et vist stadium i sin historie. Men det skyldtes også – og måske i endnu højere grad – den differentiering af økonomien, der fulgte som en konsekvens af befolkningstilvæksten, udviklingen af landbruget, den voksende forfinelse af produktionsmetoderne (kvægavl, fiskeri, dyrkning af ris og andre kornsorter og grøntsager, frugtavl, skovbrug og minedrift) og af en almindelig stigning i områdets økonomiske velstand.

Desuden medførte den fortsatte udvidelse af den del af samfundet, som var underlagt kongernes herredomme, i modsætning til stammerepublikkerne, en voksende kompleksitet i den sociale organisation.

Alt dette stemmer nøje overens med det af den franske sociolog Emile Durkheim udarbejdede synspunkt, at udviklingen af arbejdsdelingen som sin væsentligste årsag har en stigning i samfundets tæthed. En vækst i den gennemsnitlige befolkningstæthed medfører en stigning i, hvad Durkheim kalder „åndelig tæthed“. Hermed mener han øgede muligheder for transport og kommunikation over et område og således både forøgelsen af antallet af sociale kontakter og en udvidelse af det område, hvorover de finder sted. Durkheim sammenfatter på dette punkt sine synspunkter i følgende tese: „Arbejdsdelingen varierer i direkte forhold til de forskellige samfunds omfang og tæthed, og når den skrider konstant frem i løbet af den sociale udvikling, er det, fordi samfundene normalt bliver tættere og større.“

Dette viser sig nøjagtigt at dække, hvad der skete i Gangesdalen i den periode, vi behandler. Som et resultat af erhvervenes specialisering opstår, i følge Durkheim, individualismen: „langt fra at hæmmes af specialiseringens fremadskriden, udvikles tværtimod den individuelle personlighed ved arbejdsdelingen“. Han påpeger, at i mere primitive samfund ligner enhver sine stammefæller; der er kun få forskelle i opgaver og social status, og det er stammens fællesliv, som så at sige leves af de enkelte individer. Men

med specialiseringen opstår der i stigende grad for enhver „noget i ham, som er hans alene og som gør ham til et særskilt individ, så han er mere end simpel inkarnation af race og gruppe“.

I *jātakaerne* og i dialogerne mellem Buddha og mange forskellige slags mennesker genkender man rætop byboerne med den sofistikerede og rationelle holdning. Desuden var der også på den tid en betydelig grad af, hvad Durkheim kalder *anomi*, åndelig og social rodløshed. Den overgang, som mange mennesker da måtte gennemleve, fra de gamle stammerepublikkers familiære småsamfund til de nye kongedømmers uvante, stort anlagte og derfor mere kolde livsformer blev ledsaget af et psykisk ubehag, som Buddha tog som udgangspunkt i sin analyse af menneskets situation. Han kaldte det *dukkha* (lidelse).

4

1. Søger man besked om Buddha, hans baggrund, lære og om det samfund han virkede i og på, da må man frem for alt ty til de tekster der er overleveret på pāli. Dette sprog (der iøvrigt sammen med andre indiske sprog som sanskrit og prakrit er beslægtet med græsk og latin og andre europæiske sprog) ligger formentlig nær op ad det sprog Buddha selv anvendte, og det er på pāli, at vi råder over en række kanoniske skrifter, der allerede i den ældste tid deltes i tre grupper, den såkaldte „Trekurv“ (tripitaka):

Om den
ældste
buddhisme

- I. Suttapitaka. – Fem tekstsamlinger der indeholder Buddhas egne belæringer. 1) Dīgha Nikāya (34 sūtraer, dvs. tekster), 2) Majjhima-Nikāya (152 sūtraer), 3) Samyutta Nikāya (7762 sūtraer), 4) Anguttara Nikāya (9557 sūtraer) og 5) Khuddaka Nikāya der indeholder 15 værker hvoraf de mest kendte er Dhammapada og Sutta Nipāta.
- II. Vinayapitaka. – Tekster af ældre og yngre dato, som dels behandler de vigtigste begivenheder i den ældste buddhismes historie, dels indeholder ordensregler for munke og nonner.
- III. Abhidharmapitaka. – Syv tekster, der i deres indhold næppe går ud over sūtraerne, men i deres form er yderst skematiske og fyldt med gentagelser.

Foruden disse kanoniske skrifter må nævnes senere tekster på pāli som fx. „Kong Menanders Spørgsmål“ (Milinda-pañha) og Buddhaghosas „Vejen til Renhed“ (Visuddhimagga) (ca. 5 årh. e.Kr.).

Selv om teksterne på pāli kun er normgivende for den såkaldte Theravāda-skole (findes på Sri Lanka og i Sydøstasien), tyder det forhold, at de i det store og hele synes at stemme ret nøje overens med nogle af de andre ældre skolers kanon (på sanskrit, eller i kinesiske og tibetanske oversættelser) på, at de ret tilforladeligt afspejler den ældste buddhisme.

2. Selv om disse tekster indeholder en del materiale, der virker mere legendarisk end historisk, kan man formodentlig regne med, at Siddhārtha Gautama (den senere Buddha) ca. 565 f.Kr. fødtes i det nuværende Nepal i en adelslægt. 29 år gammel opgav han familielivet og en materielt og socialt begunstiget position.

Hvad der førte ham til denne næppe lette beslutning, var et håb, han delte med mange andre af sin tids intellektuelle, forhåbningen om at overvinde tilværelsens elendighed således som den uophørligt tilkendegiver sig i kendsgerninger som alderdom, sygdom og død.

På Buddhas tid var der mange forskellige lærere og skoler, der mente at kunne anvisе en vej ud af tilværelsens lidelse, gerne derved at man som elev tilsluttede sig deres anskuelser og spekulationer om verden og mennesket. – Det var frem for alt tre træk, der tegnede billedet, og som også hører nøje sammen, selv om de ikke blev anerkendt af alle skoler. For det første samsāra-begrebet, dvs. den forestilling at de levende væsener igen og igen fødes og dør i et endeløst univers. Det har de gjort siden umindelig tid og vil normalt fortsætte dermed. Dertil kommer karma-teorien, den opfattelse at det er væsenernes egne gerninger – deres karma – der er bestemmende for den måde de genfødes på, og det liv, de lever. (Visse „nihilister“ anerkendte dog ikke karmaloven). Endelig er der sjælespekulationerne: er sjælen evig eller ej, hvad er dens natur, er den blot identisk med legemet osv. – Disse og lignende forestillinger prægede det miljø af omflakkende asketer – en broget skare var det – Gautama sluttede sig til.

Han blev elev hos forskellige guruer, dyrkede så yoga, ovede askese og hengav sig til teoretiske overvejelser. Alt

med det ene sigte for øje at overvinde den lidelse, det er atter og atter at måtte døje alderdom, sygdom og død (dvs. genfødsel).

Forst efter syv år fandt han en løsning på lidelsens problem. Herom beretter han i „Den betingede Samopståen“ for sine munke nogle år senere. Det må siges, at fortolkningen af denne formel altid har været omtvistet. – I „Benarestalen“ beretter Buddha (sådan kaldtes han efter sin erkendelse, sin „opvågning“) i simpel form om lidelsen, dens årsag, dens ophor og vejen hertil. Især fremhæver han den fjerde sandhed for sine tilhørere, velsagtens fordi det er her, hans lære er mest selvstændig i forhold til mange af tidens andre skoler. – I „Flammeprædikenen“ belæres om lidenskaberne, eller lasterne, der motiverer menneskene til karma og genfødsel.

Lige til sin endelige udfrielse (ca. 485 f.Kr.) udlagde og uddybede Buddha utrætteligt sin lære uden væsentlige ændringer, men naturligvis med hensyntagen til, om det nu var udannede lægfolk eller trænede munke der var hans tilhørere. – Og Buddha selv: i teksterne synes man at skimte ham som en fornem personlighed, der takket være en klar lære, en fin pædagogisk sans og et vindende væsen med tiden formåede at vinde talrige tilhørere, således at han efterlod en stor kreds af lægfolk og en munkeorden, der kunne videreføre hans lære.

3. Hovedpunkterne i denne er disse. At man genfodes til samsāras lidelsesfuldhed skyldes tidligere begåede gode eller slette handlinger, i tanke, tale og gerning, altså ens karma. Den gør, at man uophørligt må genfodes. Men også karma har en årsag, nemlig begær, uvilje og dumhed. Kan man overvinde disse laster overvinder man lidelsen. Den vej Buddha anviser – den otteleddede, som de ædle følger – går kort ud på, at man lever med en god moral, at man regelmæssigt mediterer og at man opøver sin indsigt i det faktum, at alt er ubestandigt, selvløst og smerteligt.

Fuldt ud at følge Buddhas lære kræver, at man er munk. Men Buddha prædikede også for lægfolk, der ikke havde samme mål som munkene, men som var bundet af sociale relationer og forpligtelser.

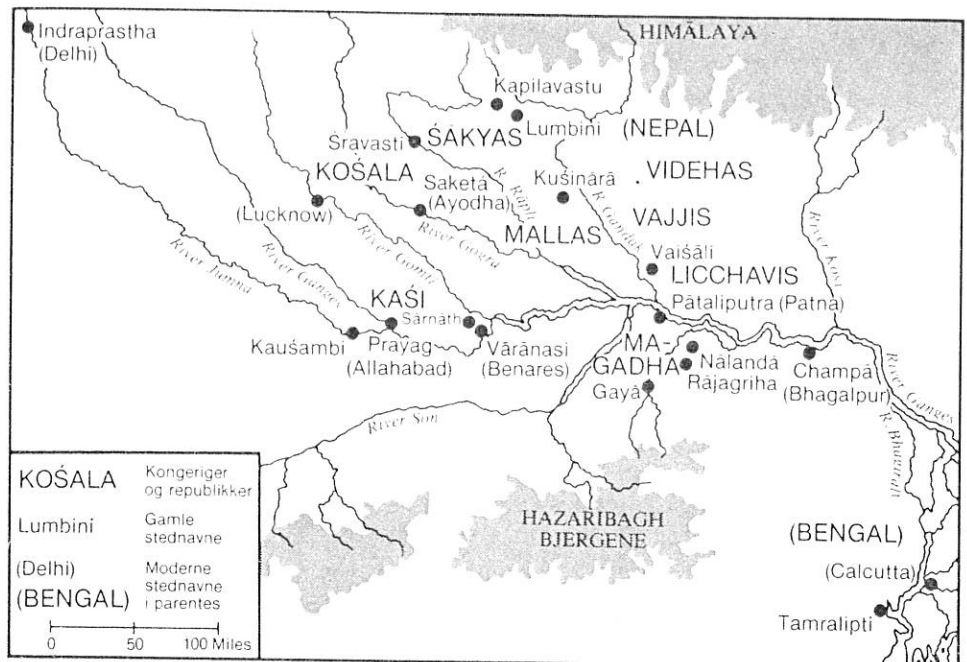
I „de Tilfredses himmel“, hvor kun fuldkommenhed har hjemme, dvæler det væsen, som ved sin fortjeneste gennem tidligere fødsler havde gjort sig værdig til at fødes på jorden som en Buddha med den højeste erkendelse. Og guderne bad ham, at han ville stige ned at forløse menneskeslægten. Han valgte da hvad tid, i hvilken verdensdel, i hvilket land og slægt, af hvilken moder han ville fødes.



Det var dronning Māyā, kong Śuddhodanas skønne viv, hvem den Ophøjede havde kåret til sin moder. En dag ved midsommerfesten begav den unge dronning sig ud til den jublende folkemængde udenfor byen Kapilavastu; og på fuldmånedagen stod hun tidligt op, badede sig i duftende vande og uddelte hundredetusinde guldstykker i almisse til folket. Efter måltidet lagde hun sig til hvile i sit fyrstelige kammer.

Der drømte hun, at hun blev båret op på Himālaya og at hun der løftedes fra region til region, bestandig i skønnere klædebon, badet og salvet og blomsterbedækket, indtil hendes leje blev redt på Sølvbjergets tinde, i et gyldent hus. Deroppe gik den vordende Buddha om i skikkelse af en hvid elefant. Og han nærmede sig det gyldne hus med lotusblomst i sin snabel; tre gange gik han rundt om den sovende dronning; da var det, som han forsvandt i hendes liv, og således blev Buddha undfanget. Og alle verdener skjælv og bævede og rystede. Et mægtigt lys udbredte sig, og fanger løstes af deres lænker. Og alle dyr tog til at brøle, alle fugle sang og alle toner klang; hele naturen svulmede og duftede, og alt blev friskt og skønt; en regn af blomster strømmede over verden.

Da tiden nu nærmede sig, da Māyā skulle føde, fik hun stor længsel efter at rejse til sine forældre; men i Lumbinī-skoven mellem Kapilavastu og Devadaha kom fødselen over hende, da hun ville plukke blomster af et Sāla-træs høje grene. Og barnet gik frem af sin moder rent og purt med udrakte hænder som til velsignelse. Da kom en gud og lagde et stykke sandeltræ i barnets hånd. Og moderen spurgte: „Hvad har du i din hånd?“ „Lægedom“, svarede barnet. Og straks efter sagde det: „Er der noget i huset moder? Jeg ville gerne give almisse.“ Og moderen lagde da dets hånd ned i en pung med tusinde guldstykker.



Buddhismen har fire hellige steder, hvortil pilgrimmene stadig strømmer: Lumbini, hvor Buddha blev født, Bodh Gayā, hvor Buddha opnåede oplysningen, Sārnāth (dyreparken ved Benares), hvor Buddha gav sine første belæringer, og Kuśināra, hvor Buddha døde og gik ind i parinirvāna.

Efter Buddhas indgang i parinirvāna blev der afholdt en række buddhistiske konciler, det første i Rājagriha umiddelbart efter Buddhas død. Buddhas yndlingselev Ānanda var en ledende skikkelse, og en række bindende formuleringer af læren blev reciteret. Det andet koncil fandt sted i Vaiśālī ca. hundrede år senere. Dette møde førte til et skisma, hvorfra den lange række af hīnayanaretninger udgår. Det tredje koncil blev afholdt under Aśokas regeringstid i Pataliputra ca. 250 f.Kr. (Om tredje koncil se iverigt s. 153).

Men syv dage efter dets fødsel døde dets moder, således som den Ophøjede allerede havde set det, da han endnu var i de Tilfredses himmel.

Da barnet skulle have navn – og hans navn blev Siddhārtha –, indbød dets fader 108 brahmaner, at de skulle forkynde dets fremtid, og de otte af disse var såre kyndige. De syv løftede to fingre i vejret og spåede, at dette barn måtte enten blive en altbeherskende konge eller en Buddha; men de udtjødte dog tegnene om kongeherligheden. Den ottende, derimod, prahmanen Kondañña, der havde levet med et urokkeligt forløsningsønske under tidligere Bud-



dhaer og nu var i sin sidste eksistens, han strakte kun én finger i vejret og sagde: „Der er intet tegn på, at barnet vil blive i huslivet; han vil utvivlsomt blive en Buddha og sprede blændværket og fjerne vankundighed fra menneskene.“ Da spurgte kongen: „Hvad skal min søn da se, så at han trækker sig tilbage fra verden?“ Brahmanen svarede: „De fire tegn: en olding, en syg, et lig og en munk.“ Da besluttede kongen, at der fra den tid ikke måtte komme noget sådant væsen i hans søns nærhed; thi han ønskede, at han skulle blive en konge over de fire verdensdele; og kongen satte vagter ud, der skulle sørge for, at ingen af de fire slags kom hans søn for øje.

Så var det engang den store såfest blev fejret i riget, og alle folk var ude for at se kongen pløje med den gyldne plov. Også barnepigerne, som skulle passe den unge prins, var derude med barnet, som de havde lagt under et tæt-skyggende rosenæbletræ. Men da festen begyndte, kunne de ikke styre deres lyst, men løb hen for at se til og for at spise af de gode sager, som var sat frem. Der blev de så længe at træernes skygge flyttede sig; men over det kongelige barn blev rosenæbletræets skygge stående uforandret.

Da prinsen var 16 år, byggede kongen tre slotte til ham, et for hver af årstiderne, og gav ham 40.000 danserinder at frydes ved; der levede han i stor pragt og herlighed, og hans første dronning var den skønne Yaśodharā. Også i krigens idræt var prinsen ypperlig og overgik alle bueskytter ved sin færdighed.

En dag ønskede prinsen at køre en tur i parken, og hans vognstyrer spændte hans køretøj for med fire prægtige, lotushvide heste. Da tænkte guderne: „Tiden er nær, da prins Siddhārtha skal oplyses; vi vil vise ham det første tegn.“ Da tog en af dem skikkelse af en brøstfældig, gråhåret, krumrygget, stavrende olding og viste sig for prinsen således, at kun han og hans vognstyrer så ham. „Hvem er den mand,“ spurgte Siddhārtha straks; „hans hår er ikke som andre mænds.“ Og da han havde hørt svaret, sagde han: „Skam få fødselen, at alderdom skal ramme de fødte!“ Da vendte han hurtig tilbage til sit slot, heftig bevæget i sindet. Men kongen, som hørte, hvad der var sket, lod alskens lystighed udfolde sig for prinsen, at han skulle glemme, hvad han havde set.

En anden gang så prinsen på lignende måde en syg mand; den tredje gang så han et lig; den fjerde gang

3

forvandlede en af guderne sig til en munk, og skønt der dengang endnu ikke var nogen Buddha i verden, og skønt vognstyreren derfor ikke kunne vide noget om munke eller om deres gode egenskaber, så blev det dog ved gudernes magt indgivet ham at sige: „Herre, det er en mand, som har trukket sig tilbage fra verden,“ og han brød ud i højlydt lovprisning af det verdensforsagende liv.

Fra den tid faldt prinsen ofte i dybe betragtninger; og da man bragte ham budskab om, at Yaśodharā havde født ham en søn, svarede han blot: „En Rāhula er bleven født; en lænke er kommet til verden.“ Og så blev sønnen kaldet Rāhula.

Da han senere kørte gennem byen i al sin fyrstelige pragt, råbte en pige efter ham: „Glædes må den moder og den fader, glædes den hustru, der har en sådan mand!“ Men prinsen tænkte: „Hvad må slukkes, før hjertet glædes? Jeg vil endnu idag gå fra mit hus og forsage verden.“

Og da han om aftenen var gået til sengs, og danserinder trådte ind med spil og sang for at forlyste ham på hans leje, agtede han ikke på dem, men faldt i søvn. Da han siden vågnede op, så han, hvordan bajadererne lå sovende, med flåede og hængende klæder. Da blev han overfaldet af lede, og hans sovegemak kom ham for som en kirkegård af lig.

Da stod han op, kaldte på sin tjener og bød ham sadle hans hest. Et sidste blik sendte han ind til sin søn og sin sovende hustru; så red han ud af sin faders land, og da han var kommet til floden Anoma, sendte han tjener og hest tilbage. Han ville nu gå ud i hjemløsheden, og guderne, som havde fulgt disse hans skridt med bifald og med blomsterregn, steg ned og gav ham munkedragten på. Han kom nu til en by, hvor han gik tiggegang fra dør til dør; men da han skulle spise sit første måltid af tiggerskålen, da vendte tarmene sig i livet på ham af væmmelse derved. Da måtte han sige til sig selv: „Siddhārtha! da du var en prins og levede i herlighed og spiste den lækreste mad, da ønskede du: når skal du dog få lov til at tigge din føde sammen? Nu har du fået dit ønske opfyldt, og hvordan er det så, du bærer dig ad?“ Da han havde talt således til sig selv, hørte hans væmmelse op, og han spiste sin mad. Alle blev betagne af at se ham; selv byens konge gik til ham og bød ham kongeligt underhold; men Siddhārtha svarede: „Konge! jeg søger ikke mine sansers lyst; jeg har forsaget verden for den højeste og fuldkomne oplysnings skyld.“

„Sandelig," sagde kongen, „du er da sikker på at blive en Buddha; men når du er blevet det, da lad din første vandring være til mit rige."

I skoven ved Uruvelā sad fem strenge bodsmænd; til dem gik nu Siddhārtha hen og kappedes med dem i bodsovelser. Seks år sad han iblandt dem, og strengere og strengere blev hans bod. Hans krop blev mager og hans hud blev sort. Til sidst spiste han kun et sesamkorn eller et riskorn om dagen; men da var hans kræfter også udtømte, og han faldt om som død, og alle troede, det var ude med ham. Kun hans fader, kong Śuddhodana, ville ikke tro, at han var død; thi han var fast overbevist om, at hans søn først ville nå Buddhaværdigheden. Snart fik han da også at høre, at Siddhārtha havde vundet sin bevidsthed igen; men asketerne, som han havde siddet hos, måtte med forargelse se, at den hellige mand forlod sin bodsvej. „Der kommer ingen erkendelse ud af spægelse," sagde han, tog sin almissetskål og gik ud og tiggede som før og spiste sin daglige mad på vanlig vis.

Den højeste erkendelse, „den store oplysning" timedes ham under det hellige træ i Uruvelā. Pigen Sujātā, som var vant til at ofre til dette træ, havde just set mange jærtegn, og da hun hørte, at der sad et helligt væsen under træet, gik hun, i den tro, at det var træets gud, hen og ofrede ham mælk og ris i en guldsål. Den hellige mand spiste risen som en føde for mange uger, thi han vidste, at han gik den store oplysning i møde og skulle sidde længe i betragtninger. Guldsålen kastede han i floden med de ord: „Hvis jeg nu skal nå Buddhaværdigheden, vil den svømme op mod strømmen." Og se, den svømmede op mod strømmen. Da tog han sin plads under træet med de ord: „Lad nu min hud, mine nerver og mine knogler gå til grunde, lad kun mit livsens blod tørre hen, – jeg vil ikke vige fra denne plads, før jeg har nået den fuldkomne oplysning."

Fristeren Māra, begærets fyrste, som så, at Siddhārtha ville bryde hans vælde, beredte sig nu til et frygteligt angreb på ham. En hær på tolv miles længde stillede han op – selv red han en elefant, der var 150 mile høj, – deres brøl var som et jordskælv og deres angreb som en hvirvelvind. Men guderne lovpriste den vordende Buddha med en sang, der var så stærk, at de onde måtte stå fra deres angreb; og da de prøvede at overfalde ham bagfra, da mærkede han det dog i sin alvidenhed og sagde: „Nu

kommer en vældig krigsmagt og over sin styrke imod mig; min moder og min fader er ikke her, ejheller mine brødre eller frænder; men mine ti fuldkommenheder er mit skjold og mit sværd, med dem vil jeg slå dette angreb tilbage." Og Māra stormede løs med hvirvelvind og regn af klipper, våben, gløder, aske, sand og mudder og mørke, og væbnet med sin diskus red han nu ind på livet af Siddhārtha på sin høje elefant med råbet: „Siddhārtha! vig fra dit sæde; det tilkommer ikke dig, men mig." Men han fik til svar: „Māra, du har ikke opfyldt de ti fuldkommenheder i nogen af deres tre grader, ejheller har du givet de fem store hengivelser; du har ikke kæmpet for erkendelse eller for verdens velfærd eller for den store oplysning. Dette sæde tilhører ikke dig, men mig." Da kastede Māra rasende sin diskus imod ham, den der kan spalte klipper; men Siddhārtha tænkte på sine ti fuldkommenheder, og den ondes kasteskive blev til en blomsterkrans over hans hovede, og alle de klipper, der kastedes imod ham, svævede gennem luften som blomster. Da sagde Siddhārtha: „Māra, hvem er dit vidne, at du har givet de fem hengivelser?" „Alle de, som her du ser," svarede Māra, og han udstrakte hånden over sin hær, og den vidnede og råbte, så det lød som et jordskælv. „Men hvem er dit vidne?“, spurgte Māra. „Jorden er mit vidne," svarede Siddhārtha; og han strakte hånden ud og spurgte: „Jord! vil du vidne, eller vil du ikke, at jeg har givet den syvhundredfoldige gave?" Og den mægtige jord tordnede: „Jeg bærer vidne!" Da faldt den høje elefant på knæ for Siddhārtha, og alle Māras følgesvende flyede i alle retninger; og alle guder kom med blomster, med dufte og ofre og prisede Siddhārtha, at han havde overvundet Māra.

Det var før solstet, at den vordende Buddha havde besejret Māra; og medens han sad under Bodhitræet, nåede han i den første nattevagt til erkendelse af sine tidligere tilværelser, i den anden nattevagt vandt han det himmelske øje, i den tredje erkendelsen af årsagsrækken. Og medens han for sin tanke udfoldede de 12 årsager, forlæns og baglæns, skjalv universet i dets grund, så langt som til oceanets grænser; og hele verden flagede og blomstrede og duftede og lyste og klang, og liv brød frem alle steder, og sygdom lægedes og lænker brast. Da blev Siddhārtha til „Buddha", til den, der har den højeste oplysning.

I fire uger sad Buddha under „oplysningens træ", og i tre uger derefter blev han på de samme steder. Den sidste dag

kom der to købmænd dragende forbi; de så den hellige mand og bad, om de måtte give ham af deres mad. Og da han havde spist den, knælede de for ham og bekendte troen: „Vi tager vor tilflugt til Buddha og til læren; tag os, o Herre! på livstid op som dine tilhængere!“ Det blev Buddhas første disciple.

De næste var de 5 asketer, med hvem han havde øvet bod i Uruvelāskoven. Han så med sit indre øje, at de opholdt sig i dyrehaven nær ved Benares, hvorhen han da gik med den beslutning at forkynde dem læren og Nirvāna. Da de så ham på afstand, besluttede de ikke at vise ham ære, da han jo var faldet fra bodsvejen. Men da han nærmede sig, rejste de sig uvilkårligt og hilste ham med ærbødighed og tiltalte ham som „den ærværdige“. Men Buddha sagde: „Kald mig ikke således; thi jeg er nu en Tathāgata (Buddha). Jeg vil forkynde eder læren, ved hvilken I vil nå den højeste hellighed endnu i dette liv.“ Og da holdt han den prædiken for dem om middelvejen, om lidelsen og om frelsens ottefoldige vej, som kaldes prædikenen i Benares og hvori den store oplysning er forkyndt (s. 45). I fem dage talte han til dem og hver dag var der en af de fem munke, der omvendte sig. Den sidste dag forklarede han dem de legemlige og sjælelige foreteelsers tomhed, og da blev alle 5 munke frie for al urenhed.

Sit løfte tro at gæste Magadhalandets konge, så snart han havde vundet Buddhaværdigheden, drog Buddha nu til kong Bimbisāras by Rājagriha. Og kongen drog ham imøde med et talrigt følge af præstelige mænd og lagde sig for hans fødder; og han skænkede Buddha en bambuslund til at leve i med sin menighed, og de opslog deres bolig i denne lund.

Efter mange års forløb nærmer Buddhas liv sig afslutningen:

Den Uophøjede talte til den ærværdige Ānanda og sagde: „Kom Ānanda! lad os gå til Sālalunden ved Kusinārā, ved

Siddende Buddha, Sārnāth 5. årh. e.Kr. Skulpturen fremstiller Buddha, der giver sine første belæringer i dyreparken i Benares (Sārnāth). Nederst ses de fem disciple, som sammen med to af dyreparkens gazeller tilbeder lærens hjul. Yderst til venstre en kvinde med et barn, formodentlig repræsenterende givnerne. Buddhas klædning er helt gennemsigtig og uden folder og giver således mulighed for en forfinet og idealiseret fremstilling af Buddhas legeme. En antydning af et smil kruser læberne.

brahmanen Dona sig og sagde til de samlede brødre: „Hører, ærværdige herrer, et ord af mig! Fordragelighed var altid Buddhas formaning. Usømmeligt er det, at strid skal opstå om hans levninger, som var den bedste af alle. Lad os nu alle, herrer! enes om i mindelighed at dele hans rester i otte dele. Lad stupaer rejses viden om i hvert af landene, at hele menneskeheden må trøste sig til den samme Buddha.“

Og han delte den Ophøjedes levninger i 8 lige dele, og de lagdes ned i kar, og man rejste et helligt minde over dem og fejrede fester til deres ære.“

6

Bhagavat (Buddha) opholdt sig i Śrāvastī.

*Samsāras
endeløshed*

I munke! Samsāra her er grænseløst. For de væsener der indhyllet i uvidenhed og lænket af begær gennemgår og gennemlever samsāra kan man ikke angive et begyndelsespunkt.

Sæt fx en mand lavede hele jordkloden om til lerklumper hver især på størrelse med kernen i et enebær og forestillede sig, at dette står for hans far, dette for hans farfar osv. I munke! Den mand ville aldrig blive færdig med faderens far, hvorimod jordkloden her nok skulle blive brugt op og slippe op.

Hvad er grunden hertil? Jo, samsāra er grænseløst og for de væsener, der indhyllet i uvidenhed og lænket af begær gennemgår og gennemlever samsāra, kan man ikke angive et begyndelsespunkt.

Sådan, I munke, har man længe måtte døje lidelse, dysterhed og elendighed og ligpladsen er vokset.

I munke! Det gælder om at nære afsky over for alle karmaformationer, det gælder om at føle lede og det drejer sig om at blive fri.

(*Samyutta Nikāya* II,179)

7

1.

Karma

Således har jeg hørt: Engang opholdt Bhagavat sig ved Śrāvastī i Jetalunden inde i Anāthapindikās park. På det

tidspunkt var der en skare drenge mellem Śrāvastī og Jetalunden som pinte nogle fisk. Alt imedens iførte Bhagavat sig om formiddagen sine klæder, tog sin tiggerskål og kappe og drog til Śrāvastī efter almisse. Men så fik han øje på skaren af drenge, der var ifærd med at pine nogle fisk. Da han så det, styrede han han mod dem og sagde, da han var nået frem: „Hør drenge, frygter I lidelse, er lidelse jer ukær?“ – „Ja, De kan tro vi er bange for lidelse, vi bryder os ikke om at lide.“ – Da han så, hvordan det hang sammen, udbrod Bhagavat i den anledning følgende:

Hvis lidelse er jer ukær, begå da ikke dårlig karma,
Åbenlyst eller i dølgsmål.
Begår I slette gerninger nu eller siden kan I ikke
Undslippe lidelse om I så tager benene på nakken!

(*Udāna*, 51)

2.

Kongen spurgte: Min herre, Nāgasena! Af hvilken grund er alle mennesker ikke ens? Nogle er kortlivede og andre er langlivede, nogle er tit syge og andre er sjældent syge, nogle er grimme og andre er smukke, nogle har ingen indflydelse og andre har stor indflydelse, nogle er velhavende og andre er fattige, nogle er af lav stand og andre er af fornem stand, nogle er ufornuftige og andre er fornuftige.

Munken svarede: Deres Majestæt! Hvorfor er alle træers frugter ikke ens? Nogle er jo sure andre salte, nogle er bitre andre snerpende, og nogle er beske, andre søde.

– Jeg tror det skyldes frøenes forskelligartethed.

Ja, Deres Majestæt, på akkurat samme måde skyldes det deres karmas forskelligartethed, at alle mennesker ikke er ens. Nogle er kortlivede og andre er langlivede osv. Bhagavat har da også erklæret: „Unge mand! Skabningerne er deres karmas herre, deres karmas arvinger, deres karmas ophav, deres karmas følgesvend, og har deres karma som tilflugt. Karma klassedeler folk, det være sig lavt eller højt.“

– De er kløgtig, Nāgasena.

(*Milindapañha*, 65)

3.

I munke! Jeg hævder at karma er vilje, for det er med viljen man udfører en handling (karma) i gerning, ord eller tanke.

Hvad er foranledningen til karma? Kontakt er foranledning til karma.

Hvad er så mangfoldigheden af karma? Der er karma, der opleves i helvede, der er karma, der opleves på dyrestadiet, der er karma, der opleves i ånderiget, der er karma, der opleves i menneskenes verden, og der er karma, der opleves i gudernes verden. Det er karmas forskellighed.

Hvad er karmas modning? Jeg påstår at der er tre slags modning: den kan indtræffe her og nu eller før eller senere. Det er karmas modning.

(*Anguttara Nikāya*, III, 415)

8

Kong Menander nærmede sig den ærværdige Nāgasena og da han var nået frem hilste han forbindtlig på ham under udveksling af de gængse høflighedsformler og satte sig ned ved siden af. Den ærværdige Nāgasena gengældte hilsenen og behagede derved kong Menanders sind. Så sagde kongen til Nāgasena: „Hvad hedder De, hvad er Deres navn?“ – „Jeg hedder Nāgasena, storkonge; de andre munke tiltaler mig Nāgasena. Selv om mine forældre kalder mig Nāgasena, eller for den sags skyld Sūrasena, Vīrasena eller Sihasena, så er „Nāgasena“, storkonge, bestemt blot et navn, en term, en betegnelse, en udtryksmåde, bare et ord, thi der findes jo ingen person bagved.“ – Så udbrod kongen: „Hør engang I femhundrede grækere og I firstusinde munke, denne Nāgasena hævder at der ikke er nogen person bagved; er det mon fornuftig snak?“ Derpå henvendte han sig til Nāgasena: „Hvis der ikke findes nogen person, hvem er det så, der skænker Dem gevandter, mad, tag over hovedet, medicin til at hjælpe de syge og den slags rekvisitter? Hvem har gavn deraf, hvem vogter moralen, hvem hengiver sig til meditation, hvem virkeliggør vejen, frugten og nirvāna, hvem slår dyr ihjel, hvem stjæler uden at få, hvem hengiver sig skændigt til nydelser, hvem taler usandt, hvem drikker spiritus og hvem begår de fem dødssynder? Der er altså ikke noget godt og ikke noget

Ingen sjæl

dårligt, ingen der begår eller får andre til at begå gode og dårlige handlinger, der er ingen modning eller frugt af de gode og dårlige handlinger. Hvis en finder på at slå Dem ihjel, Nāgasena, er han ikke morder. Og De selv, Nāgasena, har hverken mester eller lærer og er heller ikke ordineret. Når De siger: „De andre munke tiltaler mig Nāgasena, storkonge“ – så er spørgsmålet, hvem er Nāgasena? Er det hårene på hovedet?“ – „Nej“ – „Er det hårene på kroppen?“ – „Nej“ – „Er det neglene, tænderne, huden, kødet, senerne, knoglerne, marven, nyrerne, hjertet, leveren, bugen, milten, lungerne, indvoldene, tarmkroesen, maven, fæces, galden, slimen, pus, blod, sved, fedt, tårer, lymfe, spyt, snot, ledvæske, urin, hovedet eller hjernen?“ – „Nej, Deres Majestæt.“ – „Er mon kroppen Nāgasena?“ – „Nej“ – „Er følelse Nāgasena?“ – „Nej“ – „Er forestillinger Nāgasena?“ – „Nej“ – „Er viljen Nāgasena?“ – „Nej“ – „Er bevidstheden Nāgasena?“ – „Bestemt ikke“ – „Jamen er det så kroppen, følelser, forestillinger, vilje og bevidsthed under ét som er Nāgasena?“ – „Nej, Deres Majestæt“ – „Er det så noget andet end kroppen, følelser, forestillinger, vilje og bevidsthed som udgør Nāgasena?“ – „Nej, det er det ikke“ – „Selv om jeg udspørger dig igen og igen, ser jeg ingen Nāgasena, Nāgasena er da vel blot et ord, hvilken Nāgasena er der her; du taler usandt, det er løgn, for der er ingen Nāgasena!“

Men så tog den ærværdige Nāgasena til genmæle over for kong Menander: „Som adelsmand må du være forfinet, storkonge, overforfinet. Skulle en som dig ved middagstid betræde den glohede og ujævne jords skarpe grus og sand, når han gik til fods, så ville hans fødder smerte, hans legeme udmattes, hans tanke forstyrres og en pinefuld kropsbevidsthed gøre sig gældende. Hvordan er det, er du kommet til fods eller er du i vogn?“ – „Næh, jeg kommer ikke til fods, men er kommet i vogn“ – „Men hvis du er kommet i vogn, vis mig da vognen! Er det stangen som udgør vognen?“ – „Nej“ – „Er akslen vognen?“ – „Nej“ – „Er hjulene vognen?“ – „Nej“ – „Er karosseriet vognen?“ – „Nej“ – „Er vognpinden vognen?“ – „Nej“ – „Er forspandet vognen?“ – „Nej“ – „Er tøjlerne vognen?“ – „Nej“ – „Er drivestokken vognen?“ – „Nej“ – „Jamen er det så stang, aksel, hjul, karrosseri, vognpind, forspand, tøjler og drivestok under ét, der udgør vognen?“ – „Nej, det er det ikke“. – „Er det mon noget andet end stang, aksel osv. som

udgør vognen?" – „Næh“ – „Selv om jeg udspørger dig igen og igen, storkonge, ser jeg ingen vogn; vognen er altså blot et ord, men hvad så med vognen her foran os? Du taler altså ikke sandt, du lyver, der er ingen vogn? Og du som er den øverste konge i hele Indien, hvad frygter du, siden du lyver? – Hør her I femhundrede grækere og I firstusinde munke, kong Menander her erklærer, at han er kommet hertil i vogn, men når jeg så beder ham udpege den vogn, hvori han efter sigende er kommet hertil, kan han ikke påvise denne. Er det nu rimeligt at bifalde dette?"

Da han sagde dette skænkede de femhundrede grækere den ærværdige Nāgasena deres bifald og sagde til kong Menander: – „Nu må du svare for dig, om du kan, storkonge!“ – „Næh, Nāgasena, jeg lyver ikke. Det er afhængigt af stangen, akslen, hjulene, karrosseriet og vognpinden, at man har navnet, vendingen, betegnelsen, udtryksmåden og ordet „vogn“.“ – „Udmærket storkonge, du ved hvad en vogn er. På akkurat samme vis gælder det om mig: Afhængigt af hovedhår, hår på kroppen etc., og afhængigt af krop, følelse, forestilling, vilje og bevidsthed optræder navnet, vendingen, betegnelsen, udtryksmåden og ordet „Nāgasena“, men i yderste forstand opfattes ingen person her. Nonnen Vajirā har da også over for Bhagavat udtrykt sig således:

„Ligesom en samling af bestanddele
Ligger til grund for ordet „vogn“
Således kan man kun tale konventionelt om et „væsen“
Når skandhaerne foreligger“.

– „Det er fortræffeligt Nāgasena, det er fantastisk. Du har besvaret mine forespørgsler glimrende. Hvis Buddha var her, ville han yde dig sit bifald. Godt godt, Nāgasena, du har gjort rede for de komplicerede problemer.“

(*Milindapañhā*, 25)

9

Kongen spurgte: Nāgasena, hvem genfødes? Munken svarede: Navn-form genfødes, storkonge. – Jamen er det præcis samme navn-form der genfødes? – Nej, storkonge, det

*Genfødsel
uden sjæle-
vandring*

er ikke præcis samme navn-form der genfødes, men udfører man god eller dårlig karma med denne navn-form, storkonge, så genfødes en anden navn-form i kraft af den karma.

– Hvis det ikke er selvsamme navn-form der genfødes, kan den pågældende så slippe fri for sin dårlige karma?

– Munken svarede: Hvis man slipper fri for at genfødes, så vil man også slippe af med sin dårlige karma. Men eftersom man genfødes, kære storkonge, derfor er man (altså) ikke sluppet fri af sin dårlige karma.

– Kom med en sammenligning!

– Storkonge! Hvis en given person fx stjal en anden mands mango og mangoens ejermand pågreb ham og forestillede ham for kongen med ordene: „Deres Majestæt! Denne mand har stjålet mine mangoer“ – og vedkommende så påstod: „Deres Majestæt! Jeg tager ikke denne mands mangoer, det var jo nogle andre han plantede og det er nogle andre mangoer som jeg tog, så jeg er ikke strafskyldig“ – Hvad så, storkonge, ville den mand så være strafskyldig? – Jovist ville han være strafskyldig. – Af hvilken grund? – Jo, hvad han end ville påstå, så vil den sidste mango gøre ham strafskyldig da den ikke kan isoleres fra den første mango. – Akkurat på samme vis, Deres Majestæt: Den navn-form i kraft af hvilken man skaber god eller dårlig karma, det er den karma, der gør, at der genfødes en anden navn-form, og det er derfor man (endnu) ikke er blevet befriet for den dårlige karma.

(*Milindapañha*, 46)

10

Så henvendte Bhagavat sig til gruppen på fem munke:

I munke! Der er to yderligheder man ikke må forfalde til! Hvilke to? Der er dels den lave, vulgære, profane, uædle og fordævelige tilbøjelighed til at tilfredsstille sit begær ved nydelser og så er der den smertefulde, uædle og fordævelige tendens til selvplageri. Men undgår man, I munke, begge yderligheder, da vil den middelvej, Tathāgata har opdaget, skabe indblik og erkendelse og føre til sindsro, intuition, opvågningen – nirvāna.

*Benares-
talen*

Men hvilken middelvej er det så, I munke, som Tathāgata har opdaget skaber indblik og erkendelse og som fører frem til sindsro, intuition, fuld opvågning og nirvāna? Det er lige netop den ædle otteleddede vej, det vil med andre ord sige: den rette anskuelse, den rette beslutning, den rette tale, den rette handlemåde, den rette livsførelse, den rette stræben, den rette besindelse samt den rette koncentration. – Det er den middelvej, I munke, Tathāgata har opdaget skaber indblik og erkendelse og som fører til sindsro, intuition, opvågning og nirvāna.

Desuden er, I munke, lidelsen (*dukkha*) en kendsgerning for de ædle: fødsel er smertelig, alderdom er smertelig, sygdom er smertelig, døden er smertelig, forening med ukært er smertelig, adskillelse fra kært er smertelig, ikke at få hvad man ønsker er smerteligt – kort sagt de fem skandhaer er lidelse, når man hænger ved dem.

Desuden er det, I munke, en kendsgerning for de ædle, at lidelsen har en årsag, nemlig den livstørst som fører til genfødsel, som ledsages af lyst og begær og som søger sin tilfredsstillelse alle vegne, med andre ord: trangen til nydelse, trangen til at være noget og trangen til magt.

Endvidere er det, I munke, en kendsgerning for de ædle, at lidelsen har sit ophør, nemlig det totale ophør, dvs. lidenskabsløshed, forsagelse, forkastelse, befrielse og uafhængighed af selvsamme trang.

Endelig er det, I munke, en kendsgerning for de ædle, at der er en vej der fører til lidelsens ophør. Det er lige netop den otteleddede vej, det vil sige: den rette anskuelse, den rette beslutning, den rette tale, den rette handlemåde, den rette livsførelse, den rette stræben, den rette besindelse og den rette koncentration.

(*Vinaya Pitaka*, I,10)

11

Da Bhagavat havde opholdt sig tilpas længe i Uruvelā styrede han så i retning af Gayābjergget sammen med en stor skare munke – tusinde munke, alle gamle fletningsbærere. Bhagavat slog sig så ned dér på Gayābjergget lige ved Gayā. Dér henvendte Bhagavat sig så til munkene:

*Flamme-
prædikenen*

I munke! Alt står i flammer! Hvad er alt det, der står i flammer? Øjet står i flammer, det synlige står i flammer, synsbevidstheden står i flammer og synsindtrykket står i flammer; også den behagelige, ubehagelige og den neutrale følelse, der opstår betinget af synsindtrykket, står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild, hadets ild og dårskabens ild; jeg erklærer, at det er optændt af fødsel, alder, død, sorg, klage, smerte, tristhed og fortvivlelse!

Øret, lydene, hørebevidstheden, lydindtrykket og følelsen, der opstår betinget af lydindtrykket står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild osv.

Næsen, duftene, duftsbevidstheden, duftsindtrykket og følelsen, der opstår betinget af duftsindtrykket, står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild osv.

Tungen, smagen, smagsbevidstheden, smagsindtrykket og følelsen, der opstår betinget af smagsindtrykket, står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild osv.

Legemet, det man kan berøre, kropsbevidstheden, kropskontakten og følelsen, der opstår ved kropskontakt, står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild osv.

Tanken, begreberne, tankebevidstheden, tankeindtrykket og følelsen, der opstår ved tankeindtryk, står i flammer. Hvad har tændt det? Det har begærets ild, hadets ild og dårskabens ild; jeg erklærer, at det er optændt af fødsel, alder, død, sorg, klage, smerte, tristhed og fortvivlelse.] U. 172 31

I munke! Når en lærenem discipel af de ædle betragter det således, da væmmes han ved øjet, også ved det synlige, ved synsbevidstheden og ved synsindtrykket; også den behagelige, ubehagelige og neutrale følelse, der opstår betinget af synsindtrykket, væmmes han ved.

Han væmmes ved øret, ved lydene, ved hørebevidstheden, ved lydindtrykket; også den følelse, der opstår betinget af lydindtrykket, væmmes han ved.

Han væmmes ved næsen, ved duftene, ved duftsbevidstheden, ved duftsindtrykket; også den følelse, der opstår betinget af duftsindtrykket, væmmes han ved.

Han væmmes ved tungen, ved smagen, ved smagsbevidstheden, ved smagsindtrykket; også den følelse, der opstår betinget af smagsindtrykket, væmmes han ved.

Han væmmes ved legemet, ved det, man kan berøre, ved kropsbevidstheden, ved kropskontakten; også den følelse, der opstår betinget af kropskontakten, væmmes han ved.

På billedet ses Māra, der omklammer livshjulet (samsāra), som alle levende væsener vandrer rundt i.

I centeret af hjulet bider en gris, en slange og en hane hinanden i halen. De symboliserer henholdsvis dumhed, had og begær, de tre vildførelser (kleśaer), der holder hjulet i gang. I kredsen udenom ses i den ene halvdel de væsener, der går opad mod bedre tilstande, og i den anden halvdel de væsener, der går nedad mod ringere tilstande.

Den næste, brede kreds er delt op i fem afsnit, der repræsenterer de fem genfødselstrin: guder og halvguder (øverst til venstre), mennesker (øverst til højre), dyr (til venstre), sultne ånder (til højre) og helvedesvæsener (nederst). Undertiden deles afsnittet med guder og halvguder i to, således at der bliver seks genfødselstrin.

I den yderste kreds ses en billedserie på 12 tegninger, der symboliserer de tolv led i årsagskæden. Den begynder øverst til højre og fortsætter i urets retning: 1. En blind: uvidenhed. 2. En pottemager: viljesytringer. 3. En abe: bevidsthed. 4. Mennesker i en båd: navn og form. 5. Huse med seks vinduer: de seks sanser (baser). 6. Et elskende par: kontakt. 7. En mand med en pil i øjet: følelse. 8. En mand, der drikker af et bæger: tørst. 9. En abe, der klynger sig til et frugttræ: vedhængen. 10. En gravid kvinde: tilblivelse. 11. En fødende kvinde: fødsel. 12. En mand, der bærer et lig på ryggen: alderdom og død.

Uden for livshjulet står Buddha og peger hen over Māras hoved. I de fleste fremstillinger peger han på et hjul med otte eger, som symboliserer den ædle ottefoldige vej. Her er det en inskription, som forklarer Buddhas Lære.

Hjulet her er i en tibetansk udførelse, men modellen går tilbage til den indiske lærer Gunaprabha, der levede i det 7. årh. e.Kr.

Han væmmes ved tanker, ved begreber, ved tankebevidstheden, ved tankeindtrykket; også den følelse, der opstår betinget af tankeindtryk, væmmes han ved. ⁵¹ *u. n. e.*

Ved at væmmes bliver han upåvirkelig, ved sin upåvirkelighed bliver han befriet, når han er befriet ved han: jeg er blevet fri! Han erkender, at genfødsel er forbi, at det hellige liv er fuldført, at hans pligter er forrettet og at han ikke har mere med denne verden at gøre.

Da denne prædiken blev holdt blev de tusinde munkes sind absolut befriet fra dårlige indflydelser.

(*Vinaya Pitaka*, I,34)

12

Buddha opholder sig i Śrāvastī.

I munke! Jeg vil demonstrere og udlægge den betingede samopståen for jer. Lyt efter og overvej det godt, så skal jeg

Den betingede samopståen

tale. Det lovede munkene at gøre og Bhagavat sagde så dette:

Hvad er betinget samopståen? Jo, viljesytringerne er betinget af uvidenhed, bevidsthed er betinget af viljesytringerne, navn-form er betinget af bevidsthed, de seks baser er betinget af navn-form, kontakt er betinget af de seks baser, følelse er betinget af kontakt, tørst er betinget af følelse, vedhængen er betinget af tørst, tilblivelsen er betinget af vedhængen, fødsel er betinget af tilblivelsen, alder-død og sorg, klage, smerte, tristhed og fortvivlelse opstår betinget af fødsel. Således opstår hele denne hob af lidelse.

Men hvad er alder-død? Det at de og de væsener inden for den og den dyreart bliver ældre, gamle, tandløse, gråhårede, rynkede mens deres livskraft svinder bort og deres sanser forfalder – det er alder. Men at de og de væsener inden for den og den dyreart forsvinder, går bort, opløses, tilintetgøres, dræbes, kommer af dage, får deres skandhaer opløst og smider kadaveret fra sig – det kaldes død. Der er dels tale om alder, dels om død, det kaldes så alder-død, I munke!

Hvad er fødsel? Det at de og de væsener inden for den og den dyreart fødes, udklækkes, dukker frem, viser sig og det at skandhaerne manifesteres og baserne erhverves – det kaldes fødsel.

Hvad er tilblivelsen? Der findes tre slags tilblivelse: i begærverdenen, i formverdenen og i den formløse verden. Det kaldes tilblivelse.

Hvad er vedhængen? Der er fire slags vedhængen: vedhængen ved begær, vedhængen ved dogmer, vedhængen ved skikke og ritualer, samt vedhængen ved meninger om, at der er et selv. Det kaldes vedhængen.

Hvad er tørst? Der findes seks typer tørst: tørst efter det materielle, tørst efter lyde, tørst efter dufte, tørst efter smag, tørst efter noget at berøre og tørst efter forestillinger. Det kaldes tørst.

Hvad er følelse? Der findes seks typer følelse: følelse som opstår ved synskontakt, følelse som opstår ved lydindtryk, følelse som opstår ved duftsindtryk, følelse som opstår ved smagsindtryk, følelse som opstår ved kropskontakt og følelse som opstår ved tankeindtryk. Det kaldes følelse.

Hvad er kontakt? Der findes seks slags kontakt. Kontakten via øjet, kontakten via øret, kontakten via næsen, kon-

takten via tungen, kontakten via legemet og kontakten via tanken. Det kaldes kontakt.

Hvilke er de seks baser? Øjet som base, øret som base, næsen som base, tungen som base, legemet som base og tanken som base. Det kaldes de seks baser.

Hvad er navn-form? Følelse, indtryk, vilje, kontakt og overvejelse kaldes navn. De fire grundelementer og det materielle legeme der er afhængig af grundelementerne kaldes form. Der er dels tale om navn, dels om form, det kaldes så navn-form.

Hvad er bevidsthed? Der er seks slags bevidsthed: synsbevidstheden, hørebevidstheden, lugtebevidstheden, smagsbevidstheden, kropsbevidstheden og tankebevidstheden. Det kaldes bevidstheden.

Hvad er viljesytringerne? Der findes tre slags viljesytringer: kroppens viljesytringer, sprogets viljesytringer og tankens viljesytringer. Det kaldes viljesytringerne.

Hvad er uvidenhed? Det er uvidenhed om lidelsen, uvidenhed om lidelsens ophav, uvidenhed om lidelsens ophør og uvidenhed om fremgangsmåden der fører til lidelsens ophør. Det kaldes uvidenhed.

På denne måde er viljesytringerne altså betinget af uvidenhed, bevidsthed betinget af viljesytringerne osv. Således opstår hele denne hob af lidelse. Men ved helt at standse uvidenhedens indflydelse standses viljesytringerne, ved at standse viljesytringerne standses bevidstheden osv. På denne måde ophører hele denne hob af lidelse.

(*Samyutta Nikāya*, II,2)

13

Stedet er Śrāvastī.

I munke! Jeg vil vise jer den ædle otteleddede vej, jeg vil analysere den for jer. Lyt så godt efter, tænk jer godt om, så skal jeg tale.

– Ja, Herre, svarede munkene.

Bhagavat forklarede følgende:

Hvad er den ædle otteleddede vej, I munke? Det er faktisk den rette anskuelse, den rette beslutning, den rette tale, den rette handlemåde, den rette livsførelse, den rette

*Vejen til
nirvāna*

stræben, den rette besindelse samt den rette koncentration.

Men hvad er så den rette anskuelse, I munke? Det er erkendelsen af lidelsen, erkendelsen af lidelsens ophav, erkendelsen af lidelsens ophør og erkendelsen af den fremgangsmåde der fører til lidelsens ophør. Det kaldes den rette anskuelse, I munke.

Hvad er så den rette beslutning, I munke? Det er beslutningen om forsagelse, beslutningen om ikke at såre og beslutningen om ikke at skade. Det er den rette beslutning, I munke.

Hvad er da den rette tale, I munke? Det er at afholde sig fra løgn, at afstå fra bagtalelse, at afholde sig fra grove udtryk og at afstå fra tøjlesløs snak. Det kaldes den rette tale, I munke.

Hvad er så den rette handlemåde, I munke? Det er at afholde sig fra at tage liv, at afholde sig fra at tage det der ikke tilkommer én, og at afstå fra utugtig opførsel. Det kaldes den rette handlemåde, I munke.

Hvad er så den rette livsførelse, I munke? Hvad det angår, så holder en ædel discipel op med uærlig livsførelse og indordner sit liv efter det rette livsmønster. Det kaldes den rette livsførelse, I munke.

Hvad er så den rette stræben, I munke? Hvad det angår så viser og udøver en munk sin vilje, anspænder sin styrke og retter og fæster sin tanke mod at forhindre endnu uopståede slette og ugunstige fænomener i at opstå. Han viser og udøver sin vilje osv. for at få endnu uopståede gunstige fænomener til at opstå. Han viser og udøver sin vilje osv. for at stabilisere, befæste, videreudvikle, forøge, virkeliggøre og fuldende de gunstige fænomener, som er opståede. Det kaldes den rette stræben, I munke.

Hvad er så den rette besindelse, I munke? Hvad det angår, så lever en munk med sit legeme, medens han ihærdigt, årvågent og besindigt iagttager legemet, idet han tøjler sin lyst eller utilfredshed med verden. Han lever med sine følelser, medens han ihærdigt, årvågent og besindigt iagttager følelsen, idet han tøjler sin lyst eller utilfredshed med verden. Han lever med sine tanker medens han ihærdigt, årvågent og besindigt iagttager tanken, idet han tøjler sin lyst eller utilfredshed med verden. Han lever med fænomenerne, medens han ihærdigt, årvågent og besindigt iagttager fænomenerne, idet han tøjler sin lyst eller utilfreds-

hed med verden. Det kaldes den rette besindelse, I munke.

Hvad er så den rette koncentration, I munke? Hvad det angår, så afsondrer en munk sig først fra nydelser og ugunstige fænomener, indgår og hviler dernæst i den første trance, som ledsages af overvejelse og eftertanke og som kommer af afsondrethed og er glædesfyldt. Ved at overvejelse og eftertanke hører op, indgår og hviler han så i den anden trance – en indre fylde af fred, tankens fiksering – som er fri for overvejelser og eftertanke og som kommer af koncentration og er glædesfyldt. Han lever så uforstyrret af glæde eller afsky. Besindig og årvågen oplever han velbehag korporligt. Han indgår og hviler i den tredje trance, hvor de ædle siger, at man er uforstyrret, besindig og i velbehag. Men ved at overvinde både velbehag og ubehag forsvinder fordums glæde og mismod. Dermed indgår og hviler han sig i fjerde trance, som er hinsides sorg og glæde – den fuldkomne renselse gennem ligevægtig besindelse. Det kaldes den rette koncentration, I munke.

(*Dīgha Nikāya*, II,311)

14

1.

Hvor der hverken er vand eller jord og der ikke findes ild og vind, dér glimter stjernene ikke, dér stråler solen ikke, dér lyser månen ikke, dér findes intet mørke.

Nirvāna

Når den hellige vismand gennem stilheden personligt har erkendt dette så bliver han fri for materielt og immatrielt, fra behag og fra ubehag.

(*Udāna*, 9)

2.

Bhagavat opholdt sig i Śrāvastī. Så kom en munk hen til ham og da han havde sat sig ned sagde han til Bhagavat:

Man taler om at tæmme begæret, om at tæmme hadet og om at tæmme dårs-kaben; men hvad er disse tre udtryk for?

Jo, tæmningen af begæret, hadet og dårs-kaben er en betegnelse for nirvānatilstanden. Dermed angives lasternes ophør.

Da det var blevet nævnt sagde den pågældende munk så til Bhagavat:

Der tales igen og igen om det udødelige, men hvad i alverden er det udødelige og hvilken vej fører til det udødelige?

Jo, begærets ophør, hadets ophør og dumhedens ophør – det kaldes det udødelige. Og det er lige netop den ædle otteleddede vej der fører til det udødelige, dvs. den rette anskuelse osv. til og med den rette koncentration.

(*Samyutta Nikāya*, V,8)

15

1. Hvad den der er kyndig i det væsentlige bør gøre
Når han har bemægtiget sig det fredfyldte stadie
Er at være dygtig, oprigtig og hæderlig;
Uden at være overlegen skal han være mild og tale smukt.
2. Han skal være tilfreds og let omgængelig,
Han har ingen gøremål og lever nøjsomt.
Hans sanser er i ro og han er klog.
Han er hverken forslugen eller misundelig på borgerne.
3. Han vil heller ikke gøre det mindste
Som andre forstandige vil bebrejde ham for.
Måtte alle væsener være lykkelige og trygge!
Måtte de være tilfredse!
4. Alle de levende væsener der er, hvert og ét,
Både de der bevæger sig omkring og de der ikke gør,
Både de der er lange og de der er store,
De der er normale, de der er korte, fine og grove,
5. De der er til at se og de der ikke er til at se,
De der er langt borte og de der er i nærheden,
De som allerede er født og de som skal fødes –
Måtte alle væsener være tilfredse!
6. Lad ikke den ene bedrage sin næste!
Måtte ingen foragte nogen for noget!
Lad ingen i vrede eller af uvilje
Ønske at nogen anden rammes af lidelse!
7. Ligesom en moder værner om sin søn,
Sin eneste søn med sit liv,
Således skal man udvikle et
Grænseløst sindelag over for alle væsener!

Velvilje